

چالشها و تنشهای دیموکراسی

بخش اول

دیموکراسی

هیچ کس آنقدر خوب نیست که بتواند دیگری را بدون اجازه و موافقت خودش اداره کند. لینکلن

با ورود به قرن ۲۱، دیموکراسی - نظام حکومتی ای که در آن مردم رهبران خود را در انتخابات منظم، آزاد، منصفانه و رقابتی انتخاب می کنند - به عنوان رژیم منتخب ملت های گوشه و کنار جهان پدیدار شده است. این به آن معنی نیست که تاریخ پایان یافته، که همه کشورها دیموکراسی را تحت فرایند پیوسته و تغییر ناپذیری عاقبت خواهند پذیرفت، یا اینکه متفکران معاصر عاقبت الگوی قطعی و راستین حکومت صحیح و مناسب را یافته اند. اما به آن معنی هست که وقتی به مردم حق انتخاب داده شود - نه فقط در آمریکای شمالی و اروپای غربی، بلکه در آمریکای جنوبی و اروپای شرقی و آسیا و خاورمیانه و آفریقا نیز - آنها با کثرتی فزاینده ترجیح می دهند در تعیین شکل حکومت خود حق اظهار نظر داشته باشند؛ آنها خواستار پاسخگو قرار دادن آنهاست که مسئولیت های سیاسی را بر عهده می گیرند؛ آنها خواستار قوانینی هستند که اساسشان متقاعد سازی است، نه قوانینی که از طریق خشونت اعمال می شوند؛ و آنها خواستار دفاع از آزادی های فردی و تضمین برابری در برابر قانون از سوی حکومت هستند. در حال حاضر، اکثر کشورهای جهان دیموکراتیک بوده و تعدادشان همچنان در حال افزایش است.

به راستی که حرکت به سمت دیموکراسی از پایان جنگ جهانی دوم و بخصوص در طول ۳۰ سال اخیر اعجاب آور بوده است. در سال ۱۹۵۰ از ۸۰ کشور مستقل جهان حدود ۲۰ کشور حکومت دیموکراتیک داشتند. در سال ۱۹۷۴، تقریباً ۴۰ کشور از ۱۵۰ کشور جهان را می شد دیموکراتیک نامید. از آن زمان تاکنون، به برکت سقوط دیوار برلین که تأثیر آشکاری از خود بر جای گذاشت و فروپاشی خالی از خشونت اتحاد جماهیر شوروی و همچنین پایان رویارویی شرق و غرب که با پیروزی آمریکا در جنگ سرد حاصل شد دیموکراسی در سرتاسر اروپای شرقی، آسیا، آمریکای جنوبی و آفریقا اشاعه پیدا کرده.

در ۳۰ سال اخیر، تعداد دیموکراسی های جهان به سه برابر افزایش یافته: به گزارش خانه آزادی، امروز چیزی در حدود ۱۲۰ دیموکراسی در جهان وجود دارد، یا به عبارتی، دو سوم از ۱۹۳ کشور جهان دیموکراتیک هستند. منطقه ای که تا امروز نشانی از حرکت جدی یا پایدار به سوی تغییر دیموکراتیک در آن دیده نشده خاورمیانه اسلامی است. با این وجود، سال ۲۰۰۵ شاهد انبوهی از تحولات مساعد بوده است. برگزاری انتخابات ملی و تدوین قانون اساسی جدید در عراق، اخراج نیروهای سوریه از لبنان و مطالبه خودمختاری از سوی مردم این کشور، تصمیم حسنی مبارک رئیس جمهور مصر مبنی بر برگزاری انتخابات چند حزبی، و اقدام مجلس ملی کویت در تصویب قانونی برای اعطای حق رای به زنان همگی حکایت از این واقعیت دارند که مردم خاورمیانه اسلامی به سمت دیموکراسی گرایش داشته و به طور روز افزون به آن علاقه مند می شوند.

اشاعه دیموکراسی در گوشه و کنار جهان درک پیش انگاشت ها، اصول، امیدها و دورنماهای آن را بیش از پیش ضروری می سازد. آنهایی که تحت هیچ نوع حکومت دیگری به سر نبرده اند به راحتی می توانند قدر دیموکراسی را نشناسند. و آنهایی که دیموکراسی برایشان تجربه نسبتاً جدیدی است، یا آنهایی که در پی دیموکراسی هستند، یا آنهایی که دیموکراسی را به عنوان نهاد خارجی تهدیدگری ارزیابی می کنند، شاید نتوانند آنچه دیموکراسی از شهروندان می خواهد و آنچه به آنها ارزانی می دارد را آنطور که باید درک کنند. بنابراین طرح چند پرسش از زوایای مختلف مفید واقع خواهد شد: دیموکراسی چیست؟ دیموکراسی از کجا آمد و چگونه تکامل پیدا کرد؟

دیموکراسی ها چگونه می توانند تفاوت های منطقی داشته باشند؟ بنیان های ضروری دیموکراسی کدامند؟ نقاط ضعف و گرایش های نابخردانه دیموکراسی کدامند؟ و تحولات جدید در سیاست جهان و فناوری چگونه بر دورنمای دیموکراسی تاثیر می گذارند؟

دیموکراسی در یونان باستان

حق رای دادن شهروندان ایالات متحده، که بیش از هجده سال تمام سن دارند را، دولت ایالات متحده یا هر دولت دیگری، نمی تواند به خاطر سن و سال انکار و یا محدود کند. قانون اساسی ایالات متحده (۱۹۷۱).

دیموکراسی در یونان باستان ۲۴۱ سال دوام یافت.

واژه دیموکراسی برگرفته از دو واژه یونانی است، دیموس به معنی مردم، و کراتینن به معنی حکومت. در یونان باستان، مفهوم دیموکراسی در برابر پادشاهی که یک فرد در آن حکومت می کند، و جرگه سالاری که چند فرد در آن حکومت می کنند قرار داشت. با اینکه دیموکراسی هیچگاه به صورت هنجار عهد باستان کلاسیک در نیامد، اولین شکوفایی های بزرگ آن در شهر باستانی آتن در یونان رخ داد. دیموکراسی از سال ۵۰۸ تا ۲۶۷ قبل از میلاد مسیح در آتن دوام داشت و تا روزی که ایالات متحده در سال ۲۰۱۷ تا ۲۴۱ ساله شود، آتن باستان همچنان به عنوان پاینده ترین دیموکراسی تاریخ جهان شناخته خواهد شد. در شهر آتن، مردم، یا بهتر بگوییم جمعیت واجد شرایط - شهروندان ذکور ۱۸ سال به بالا - به طور مستقیم در مجلس حکومت می کردند و آزادانه در آگورا (بازار) به بحث های سیاسی می پرداختند. به نوشته توسیدید، پریکلس دولتمرد آتنی در اوج دوران افتخار دیموکراسی آتن در قرن پنجم پیش از میلاد مسیح این نوع حکومت را به خاطر برتری اش بر سایر گزینه ها ستایش می کرد. پریکلس در خطابه مشهور خود در مراسم خاکسپاری سربازان آتنی کشته شده در جنگ پلوپونیسوس این برتری را حاصل آزادی و برابری ای که شهروندان از آن برخوردار بودند دانست. پریکلس گفت مردم آتن به نسبت شایستگی های خود پادشاه دریافت می کنند، هم حیات شخصی و هم منافع عمومی مورد احترام است، فرهنگ رونق دارد، بحث و گفتگو شکوفا است، از غیر خودی ها استقبال می شود، و به واسطه پذیرا بودن نسبت به تفکرات جدید و متفاوت، آتن دانش جنگی لازم برای شکست دادن دشمنان خود را به دست آورد. با این وجود، با اطمینان می توان گفت که واقعیت های حیات در آتن باستان در موارد بسیاری با آرمان های پریکلس مطابقت نداشت.

اما این آرمان ها از اصول دیموکراتیک ریشه می گرفت، به امیدهای مردم حیات می داد، و آرزوهای آنها را هدایت می کرد. دیموکراسی آتنی بدون منتقد نبود. هم افلاطون (۴۲۷ تا ۳۴۷ پیش از میلاد مسیح) و هم ارسطو (۳۸۴ تا ۳۲۲ پیش از میلاد مسیح) معتقد بودند که دیموکراسی مطلوب ترین شکل حکومت نیست. آنها با این استدلال که دیموکراسی به مردم امکان می دهد تا بر اساس علائق فردی و نه بر اساس اصول منطق و فضیلت زندگی کنند ادعا می کردند که این نوع حکومت کاستی هایی دارد. شخص افلاطون بخصوص در قضاوت های خود تحت تاثیر محاکمه استاد مشهورش سقراط (۴۶۹ تا ۳۹۹ پیش از میلاد مسیح) که هیئت منصفه ای متشکل از ۵۰۰ شهروند آتن او را به اتهام فاسد کردن جوانان و ناپرهیزگاری به مرگ محکوم کرد قرار داشت. اما هم افلاطون و هم ارسطو علی رغم تردیدهای خود از دیموکراسی دفاع هم می کردند. در کتاب جمهوری به نوشته افلاطون، سقراط دیموکراسی را به عنوان ردایی چند رنگ که فراهم آورنده خانه ای برای همه نوع بشر و آزادی برای آنهاست که می خواهند با منطق و فضیلت زندگی کنند مورد ستایش قرار می دهد. ارسطو اینگونه استدلال می کند که بهترین نوع رژیم عملی - شکلی از دولت که اکثریت مردم در بیشتر مواقع می توانند با بیشترین منطق امید به زندگی تحت آن را داشته باشند - در واقع رژیم مخلوطی بود که در آن بخشی از قدرت به طور دیموکراتیک به دست مردم و بخش دیگر آن جرگه سالار یا به دست تعداد معدودی فرد ثروتمند اعمال می شود. در کل - و در این مورد نه افلاطون و نه ارسطو انتقاد نیرومندی ارائه می دهند - اهالی آتن تضادی میان دیموکراسی و بردگی یا میان دیموکراسی و محرومیت زنان از عرصه سیاست نمی دیدند. با اینکه دیموکراسی، طبق برداشت اهالی آتن، همه شهروندان را در سطحی برابر قرار می داد، اما به همه افراد مقام شهروندی اعطا نمی کرد.

در واقع، این عقیده دیموکراتیک که حق حکومت متعلق به مردم است، اینکه کدام افراد "مردم" تلقی می شوند را مشخص نکرده است. برای رسیدن به این نتیجه گیری که افراد نباید بر اساس طبقه اجتماعی، یا اعتقادات مذهبی، یا جنسیت، یا نژاد از حضور در عرصه سیاست محروم شوند اصل دیگری لازم است. در عصر جدید، این اصل از سنت لیبرالیسم به دیموکراسی عرضه شد.

سنت لیبرال - سنت جان لاک (۱۳۶۲ تا ۱۷۰۴)، جیمز ماندیسون (۱۷۵۱ تا ۱۸۳۶)، بارون مونتسکیو (۱۶۸۹ تا ۱۷۵۵)، امانوئل کانت (۱۷۲۴ تا ۱۸۰۴) و جان استوارت میل (۱۸۰۶ تا - ۱۸۷۳) بر پایه این اعتقاد که انسان ها ذاتا آزاد و برابر هستند استوار است. سنت لیبرال ریشه این آزادی و برابری طبیعی را در حقوقی که همه افراد به طور برابر از آن سهم دارند شناسایی می کند. امروزه، از حقوق بشر بیشتر از حقوق طبیعی نام برده می شود. با این حال، مکتب حقوق بشر که در عین حمایت شدن از سوی سنت های گوناگون، اساس منشور سازمان ملل را نیز

تشکیل می دهد و الهام بخش حقوق بین الملل است، ریشه مستقیم فکری در سنت حقوق طبیعی لیبرالیسم دارد. این اصل لیبرال موجب تعدیل اصل دیموکراتیک در دست کم دو شکل می شود. اول، اعلام می دارد که از نقطه نظر حیات اخلاقی و سیاسی، بشریت مشترک ما مهم تر و بنیادی تر از تفاوت های طبقاتی، جنسیتی، نژادی و حتی اعتقادات مذهبی ماست. و دوم، با تعریف آزادی و برابری در قالب حقوقی که پیش از حکومت ها وجود دارند، اصل لیبرالیسم تاکید دارد که اقداماتی هست که حکومت ها صفتظر از شور و علاقه اکثریت حامی آنها نمی توانند علیه افراد اتخاذ کنند. امروزه وقتی اکثر مردم از واژه دیموکراسی استفاده می کنند، منظورشان در واقع لیبرال دیموکراسی است.

همه دیموکراسی های لیبرال مدرن نمونه هایی از دیموکراسی هم هستند. به جای گرد آمدن برای رای گیری مستقیم در مورد قوانین مانند آنچه در آتن اتفاق می افتاد، شهروندان امروز برای قانون گذاران که قوانین را تنظیم و تصویب می کنند، و برای مسئولین اجرایی که وظیفه اعمال قوانین را دارند رای می دهند. حکومت غیر مستقیم مردم از طریق نماینده های خود مستلزم تغییر دیگری در مفهوم اولیه دیموکراسی نیز هست. در واقع، در قرن ۱۸، در روزگاری که آمریکا و فرانسه در حال به وجود آوردن دیموکراسی لیبرال مدرن بودند، باید بر این اعتراض که چون مردم باید به طور مستقیم حکومت کنند، دیموکراسی تنها در جمعیت های کوچک و منسجمی که در یک منطقه جغرافیایی واحد، فشرده و مشخص زندگی می کردند اعمال پذیر است غلبه می کردند. جیمز مادیسون با فدرالیته ۱۰، یکی از سری مقالات مطبوعاتی که او به منظور متقاعد نمودن شهروندان برای حمایت از تصویب قانون اساسی ایالات متحده به همراه آکساندر هامیلتون (۱۷۵۵ تا ۱۸۰۵) و جان جی (۱۷۵۴ تا ۱۸۲۹) به رشته تحریر درآورد به رویارویی با این چالش برخاست.

او می گفت اصل نمایندگی به خودفرمانی امکان می دهد تا در یک جمهوری پیچیده تجاری متشکل از جمعیتی انبوه در سرزمینی وسیع و متنوع اعمال شود. در عین حال، این گرایش دیموکراسی در نمود بخشیدن به هوس های لحظه ای مردم را نیز اصلاح می کند. به جای رای دادن به تک تک قوانین، مردم به مسئولینی که به واسطه دانش سیاسی و مقام اجتماعیشان می توان از آنها انتظار تنظیم قوانینی را داشت که در خدمت جامعه قرار گیرند رای می دهند. و در صورتی که مردم تشخیص دهند که نمایندگان آنها از عهده کارها بر نیامده و از اطمینانی که به آنها شده سوء استفاده می کنند، می توانند با رای خود مسئولیت را از آنها بگیرند.

در یک دیموکراسی مبتنی بر اصل نمایندگی، مردم خودمختار بوده و حکومت بر پایه رای آنها شکل می گیرد، اما آنچه مردم به آن رای می دهند طرح کلی نهادهای حکومتی و روال های پذیرفته شده برای قانون گذاری و قضاوت در اختلافات است. با این کار، مردم موافقت می کنند که به قوانین تصویب شده از سوی نمایندگان خود و حتی آن دسته از قوانینی که با آنها موافق نیستند احترام بگذارند، البته به شرطی که قوانین از طریق نهادها و روال های مقرر تصویب شده و با حقوق تضمین شده در قانون اساسی یا عالی ترین قانون سرزمین سازگار بوده و به اساسی ترین حقوق طبیعی و انسانی تجاوز نکنند. افزون بر این، همان نهادها و روال های دیموکراتیکی که امکان تصویب قوانین نامطلوب را فراهم می آورند این فرصت را نیز در اختیار شهروندان قرار می دهند تا با متقاعد نمودن اکثریت مسئولینی که قوانین مطلوب تری تصویب خواهند نمود را انتخاب کنند.

ادامه دارد